

Para

David Van Reybrouck/ Bruno Vanden Broecke/ Raven Ruëll

21.11
22.11

Met 'Para' focust auteur David Van Reybrouck op een verdronen hoofdstuk uit de Belgische geschiedenis: reddingsoperatie Restore Hope in Somalië begin jaren negentig, waarbij een aantal para's ontspoorde. Het beeld van de Somalische jongen die wordt 'geroosterd' boven een kampvuur ging de wereld over. Van Reybrouck oordeelt niet: "'Para' is geen aanklacht en evenmin is het een lofzang."

Waar u voor gaat zitten: de rake monoloog van de fictieve, maar levensechte oud-militair Nico Staelens, nog steeds in goede vorm. Op jonge leeftijd, in 1992, trok hij naar Somalië met de grootste naoorlogse Belgische operatie in Afrika: 3000 para's groot. Hij ging er uit de bocht en hij niet alleen. Inmiddels is hij sportleraar aan een atheneum. Hij heeft voor u een lezing voorbereid over het wedervaren van zijn sectie in Somalië. Gaandeweg herbeleefd de vroegere sergeant zijn herinneringen.

Auteur Bruno Vanden Broecke ruilt na Missie het plunje van missionaris moeiteloos in voor dat van een paracommando. Anderhalf uur lang speelt hij de stukken van het dak. Hij legt de psyche van zijn personage bloot als geen ander.

Voor David Van Reybrouck is het zijn derde sterke monoloog op rij. Voor Missie, was er al die Siel van die Mier.

Para besluit een drieluik, zei je toen het stuk klaar was. Wat verbindt de onderzoeker (die Siel van die Mier), de missionaris (Missie) en de militair?

David Van Reybrouck: Het gaat telkens om de Europese beleving van het Afrika van na de onafhankelijkheid. De onderzoeker, de missionaris en de militair zijn blanken die nooit worden gehoord. Ze worden ofwel opgehemeld of neergesabeld. Bij de pater kun je lang meegaan in zijn gezapige discours, tot de oorlog begint en hij halsoverkop moet vluchten. De para heeft ook iets sympathieks,

maar stelt meteen zijn grenzen 'gene zever' over besparingen op defensie.

'Een fatsoenlijk land heeft een fatsoenlijk leger nodig', zegt Staelens. Is dat ook jouw mening?

Het is veel te gemakkelijk om te zeggen: het leger is fout. Die visie is te gemakzuchtig progressief. Ik heb teveel research in Congo gedaan om daar niet genuanceerder over te denken. Ik heb gezien wat een land zonder leger is. Ik ben nog steeds softpower, maar ik ben sindsdien anders naar militairen gaan kijken. Een land zonder leger is als een computer zonder virussoftware.

Wat triggerde je om te beginnen schrijven aan Para? Waren het de verschrikkelijke beelden die de wereld over gingen: een Somalisch jongetje dat boven een kampvuur werd 'geroosterd', een para die urineerde over een Somaliër?

Ik zag de foto's in Humo. België probeerde deze episode te vergeten. We hadden inmiddels de genocide in Rwanda gehad, in april 1994. Landen kunnen goed omgaan met hun rol als slachtoffer of held. Met het schemergebied weten ze zich geen raad. Ik wilde deze verdronen geschiedenis vertellen.

Somalie was de grootste naoorlogse militaire operatie van België in Afrika. Militair gesproken was ze misschien een succes – ze wist een enorm gebied in een paar jaar te pacificeren. En het verschil in aanpak met de Amerikanen die daar kwamen binnen gevlamd met gerichte geweren was groot -, maar op het terrein is het soms grondig misgelopen. Wantoestanden, racisme.

Hoe verder de para's in je monoloog wegrijden van de kust richting binnenland in hun militaire voertuig Unimog hoe verder ze lijken te ontsporen. Je staat bekend om je journalistieke research. Ben je ter plekke geweest?

In Somalië ben ik niet geraakt. Dat was en is levensgevaarlijk voor een Belg. Ik denk dat het een prachtig land is, maar de piratenleider is er nog steeds op gevlamd om Belgen te kidnappen.

Ik heb wel tien militairen langdurig en bij herhaling geïnterviewd. De eerste para contacteerde me zelf nadat hij mij in het Nederlandse televisieprogramma Zomergasten had gezien en vooral het fragment over de Waarheids- en Verzoeningscommissie in Zuid-Afrika dat ik toonde. 'Daar zou ik behoefte aan hebben', schreef hij me en bezorgde me vervolgens filmpjes en vierhonderd brieven tussen hem en zijn vrouw. Ongecensureerd. De brieven gingen van naïef realistisch tot diep racistisch en van erotisch tot pornografisch. Hij is inmiddels zenboeddhist. Ik kon ook Aziz – ik mocht zijn naam behouden in het stuk – spreken. Hij is de eerste Belgo-Marokkaanse para en weet wat racisme betekent. Nico Staelens is opgetrokken uit al die gesprekken.

Staelens bagatelliseert de wantoestanden op de foto's.

Dat hoorde ik letterlijk zo van iemand. Wat hij zelf doet, tabasco druppelen op een voet die moet worden geamputeerd, is nog veel erger. Mijn informanten vertelden me over een verhoor dat ze moesten afnemen van een gewonde en hoe dat op foltering is uitgedraaid. Velen hebben zich misdragen, een aantal heeft wroeging, sommigen pleegden zelfmoord, anderen zijn nu pas in therapie gegaan.

De para's zijn hun trots kwijt. Ze zijn gefrustreerd. Allemaal zijn ze met hoog gestemde idealen op vredesmissie vertrokken. Ze geven toe dat er fouten zijn gemaakt. Ze weten zich vaak geen houding te geven: 'Als ik erover praat ben ik een klootzak, als ik erover zwijg ben ik een smeerpap. Ik was beter meteen gestraft. Nu zit ik met die niet-eindigende veroordelingen.'

Jij veroordeelt niet.

Para is geen aanklacht en evenmin is het een lofzang. Ik hou niet van beschuldigende vingers. Eigenlijk doe ik steeds hetzelfde in alles wat ik doe: vragen om ruimte te laten, om de veroordeling weg te laten en zo beter te kunnen oordelen.

Veel van het denken gebeurt tegenwoordig al te vaak in zwart-wit. Ik ga voor grijs, de

schemerzone. Theater is de plek bij uitstek waar je die schemerzone nog mag tonen. In deze tijden van polarisering, van bliksemsnelle opinies, waar alles bafbaf voor je neus wordt gesmaakt en niemand nog de tijd lijkt te vinden om een keer te gaan zitten en te luisteren naar meerdere kanten van het verhaal, is er nog altijd de tragische spanning van het theater. Para is een poging om de polarisering te doorbreken en het gesprek weer op gang te brengen.

Het verhaal van oud-para Staelens wordt steeds grimmiger, maar op het eind komt, hoop ik, desalniettemin mededogen. Ik krijg overigens ondertussen bijna heimwee naar de jaren negentig.

Heimwee? Hoe bedoel je?

Heimwee naar de optimistische tijd nadat de Berlijnse Muur was gevallen (1989). Toen hadden we tenminste nog de discussie over of we die interventie in Somalië al dan niet moesten doen. Voor alle duidelijkheid: die interventies kaderden in een ideaal van het vrije denken en hoe we dat model elders in de wereld konden versterken. Het ging over mensen helpen bevrijden van dictaturen, uit afschuwelijke burgeroorlogen. Vandaag is die discussie verschrompeld. We zitten tussen zotten aan de linkerkant en zotten aan de rechterkant. Kijk naar Amerika, naar Rusland, naar Turkije, Syrië, naar hoe Polen en Hongarije de liberale democratieën onderuithalen.

Wat vinden de para's van je stuk?

Confronterend. Bruno vinden ze heel overtuigend. Regisseur Raven Ruëll, Bruno en ik hebben bij de première zelfs een medaillon van hun bataljon gekregen als erkenning. Aziz is zeker al zes keer komen kijken.

De monoloog werkt vast ook therapeutisch voor de para's

Ja, ook, maar het was niet de bedoeling alleen een therapeutisch stuk op te voeren. Anders zouden de zalen kunnen vollopen tot die 3000 betrokken militairen het stuk hadden gezien.

Weet je wat ik ook zo fijn vind? Dat je para's met culturo's ziet praten. Para's die nog niet eerder naar theater gingen en culturo's die nooit eerder met para's hebben gesproken.

Mag Para bij 'politiek theater' worden ondergebracht?

Para is meer dan een reportage voor Pano en meer dan politiek theater. Het gaat van politiek naar psychologisch theater.

Een collega noemde je stuk 'theatrale docufictie'. Wat denk je?

Dat is het. Het is theater en het is docufictie. Ik had het zelf niet beter kunnen bedenken.

Rasacteur Bruno Vanden Broecke stond en staat – hij speelt Missie nog steeds – er geweldig als missionaris. Hij lijkt zich moeiteloos om te turnen tot paracommando?

Bruno is verbluffend. Hij behoort tot het soort acteurs dat je kunt uitdagen om een laag toe te voegen aan hun kunstenaarschap. Hij brengt teksttheater, doet aan method acting zoals in de jaren vijftig en zestig. Theater bij Bruno is een geloofwaardig verhaal. Zet Bruno voor een publiek en hij overtuigt het.

Vrienden van mij zagen hem twee avonden na elkaar aan het werk in Amsterdam: de ene avond stond hij er als missionaris, de volgende als para. Hij leek volgens hen zelfs fysiek veranderd, zoals hij daar stond: wijdbeens en met opgepompte borstspieren.

Bruno spreekt ook letterlijk het publiek aan. Hij voelt de minachting van de zaal en vraagt: 'Wa? Hebt gij uw leven misschien geriskeerd?'

Inmiddels is het twee jaar geleden sinds je zei dat Para een trilogie afsluit. Ik kan me niet voorstellen dat er niet nog meer personages aan je mouw trekken. Een vrouw misschien?

Toegegeven, er dobbert beslist nog een aantal personages rond in mijn hoofd. Ik hou heel erg van monologen. Ik zou ook nog een keer opnieuw voor Josse De Pauw – die die Siel van die mier speelde – wat willen schrijven en voor Willy Thomas, die vind ik al langer fantastisch, maar nu is hij bij het ruimere publiek bekender geworden door zijn rol in de fictiereeks De Dag van Thomas Geirnaert en Julie Mahieu. Wie van de personages het zal halen is nog niet uitgekristalliseerd. Theater ontstaat in de gisting.

Martine Cuyt

Bio David Van Reybrouck

David Van Reybrouck (1971) is cultuurhistoricus, archeoloog en schrijver van non-fictie, theater en poëzie. Hij debuteerde met De Plaag. Het stille knagen van schrijvers, termieten en Zuid-Afrika en kreeg daarvoor in 2002 meteen de debuutprijs. Zijn grootste succes behaalde hij met Congo. Een geschiedenis, waarvoor hij de Libris Geschiedenisprijs 2010 en de AKO Literatuurprijs 2010 kreeg. In 2014 ontving hij de Gouden Ganzenveer en werd zijn pamflet Tegen verkiezingen bekroond met de Henriëtte Roland Holst-prijs. Het verscheen in twintig talen en werd geprezen door Kofi Annan. Voor Een jihad van liefde kreeg hij in 2017 samen met Mohamed El Bachiri het Ereteken van de Vlaamse Gemeenschap. In datzelfde jaar verscheen ook het essay Vrede kun je leren (samen met Thomas d'Ansembourg). Van Reybroucks Boekenweekessay Zink werd bekroond met de Prix du livre européen. De theatermonoloog Para verscheen net als zijn twee eerdere theaterteksten die Siel van die Mier en Missie (als 'Twee monologen') bij uitgeverij De Bezige Bij.

Literatuur

Ewoud Ceulemans: 'Jawel, ook para's kunnen berouw hebben', De Morgen, 26 november 2016.

Filip Tielsens: 'Geef mij maar een gitaar in plaats van een geweer', De Standaard, 26 november 2016.

Henk Dheedene en Sofie Vanlommel: 'Een land zonder leger? Bonne chance', De Tijd, 3 december 2016.

Bart Dirks: 'Hoever ga je mee met commando die ontspoorde?' de Volkskrant, 3 december 2016.

Evelyn Coussens: 'Oorlog is mensenwerk', De Morgen, 5 december 2016.

Karin Veraart: recensie, de Volkskrant, 9 december 2016.

Filip Tielsens: 'Bruno Vanden Broecke op Nederlands Theaterfestival', De Standaard, 12 mei 2018.

Credits

Tekst: David Van Reybrouck

Regie: Raven Ruëll

Spel: Bruno Vanden Broecke

Scenografie: Leo De Nijs